
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN İNCƏSƏNƏTİ

Bu il Azərbaycan dövləti, bütün Azərbaycan xalqı, ziyahılar, elm, mədəniyyət və incəsənət xadimləri ulu öndərimizin anadan olmasının 90 illiyini təntənə ilə qeyd edir. Dövlətimizin memarı olan Heydər Əliyevin mədəniyyət və incəsənət sahəsində fəaliyyəti nəinki Azərbaycan, bütün keçmiş sovet məkanını əhatə edir. Ümumilli liderin dünyanın tərk edilməsindən sonra 10 ilə yaxın zaman keçib.

İllər keçdikcə hər bir tarixi hadisə, mədəniyyətin hər bir fenomeni cəmiyyət tərəfindən hərtərəfli dərk olunur, daha da dərin təhlil edilib obyektiv qiymətləndirilir. Doğrudan da ictimai və bədii proseslərin obyektiv işıqlandırılması üçün müəyyən zaman kəsiyinin keçməsi gərəkdir. Tarixi və mədəni hadisələrdən məsafəcə uzaqlaşdıqca müşahidəçi, tədqiqatçı alim onların arasından ən vaciblərini seçib, dövrün əsas inkişaf təmayülü kimi araşdırır, ümumiləşdirir. XX-XXI əsrlərin kəsişməsində Azərbaycan cəmiyyəti, Azərbaycan mədəniyyəti tarixində Heydər Əliyevin taleyüklü rolu məhz bu baxımdan işıqlandırılmaq üçün alimlərə hərtərəfli əsas verir. Onun incəsənət inkişafına göstərdiyi səylər ulu öndərimizin dövlət başçısı kimi fəaliyyətinin ayrılmaz hissəsini təşkil edir. Heydər Əliyev incəsənət və mədəniyyətin inkişaf proseslərinin istedadlı təşkilatçısı, incəsənət xadimlərinin yaxın dostu, yüksək zövqlü məsləhətçisi, həm də Vətəndən kənarda Azərbaycan incəsənətinin ən fəal təbliğatçısıdır.

Bu gün hər kəs inkar edə bilməz ki, 1970-1990-cı illər Azərbaycan bədii mədəniyyətinin, bütün incəsənət növlərinin inkişafında həqiqətən də yüksəliş dövrü olmuşdur. Memarlıq və şəhərsalma, monumental incəsənət, təsviri sənət, musiqi, teatr və kino sahəsində milli bədii məktəblər təşəkkül tapmış, mühüm incəsənət əsərləri yaradılmış, bütün bu sahələri əhatə edən milli bədii təhsil sistemi bərqərar olmuş, Azərbaycan incəsənətinin parlaq nailiyyətləri dünyanın bir çox ölkələrində yüksək peşəkar səviyyədə təmsil olunmuşdur.

Bu dövrdə Azərbaycanın şəhərlərində böyük yaşayış kompleksləri, müxtəlif tipli ictimai binalar, sənaye və nəqliyyat obyektləri tikilişi xüsusilə nəzə-

rə çarpırdı. Azərbaycan Respublikasının paytaxtı Bakı şəhəri məhz bu illərdə paytaxt tipli böyük şəhərə çevrilmişdir. Bakının ən görkəmli yerlərində gözəl memarlıq ansambları yaradılmış, şəhərin simasını müəyyən edən müasir ictimai binalar ucaldılmışdır. Bunların tam əksəriyyəti H.Əliyevin şəxsi təşəbbüsü ilə və fəal nəzarəti altında layihələndirilib tikilmişdir.

Bakının gözəl guşələrinin birində yerləşən xarici ölkələrin dövlət başçıları üçün tikilmiş iqamətgahın müəllifi memar Rasim Əliyev xatırlayır ki, burada aparılan işlər zamanı Heydər Əliyev tikintiyə azı həftədə iki dəfə gəlib, tikintinin problem və çətinlikləri ilə şəxsən tanış olurdu. Hələ işin layihə mərhələsində o, binanın memarlıq planında otaqların beynəlxalq diplomatik fəaliyyətin tələblərinə uyğun olaraq yerləşdirilməsi məqsədilə memarlara əsaslı göstərişlər verirdi. Bina üçün zəruri olan müxtəlif tikinti materiallarının Bakıya xarici ölkələrdən yollanması yalnız Heydər Əliyevin qayğıları və təşkilatçılıq qabiliyyəti sayəsində mümkün olmuşdur. Binanın ətrafında salınmış park zonası üçün H.Əliyev hətta ağac növlərini özü seçmişdir. Bir sözlə iqamətgahın yaradılmasında Heydər Əliyevin memarlıq istedadı və beynəlxalq siyasi təcrübəsi üzvi sintez halında təzahür etmişdir.

Çəkdiyimiz misal çox səciyyəvi olsa da, Heydər Əliyevin memarlıqla bağlı geniş fəaliyyətinin yalnız az bir hissəsi haqqında təsəvvür verir. Məlum olduğu kimi, H.Əliyev hələ II Dünya müharibəsindən öncə o zaman İndustrial İnstitutunun tərkibində olan «Memarlıq» fakültəsinə daxil olmuşdur. Təkcə onu qeyd edək ki, nəzərdən keçirdiyimiz dövrdə Bakının təsdiq edilmiş baş planının hazırlanmasında H.Əliyevin xidməti əvəzsizdir. O, həqiqətən, paytaxtımızın çağdaş şəhərsalma tələblərinə cavab vermək baxımından gələcək taleyin böyük uzaqgörənliklə həll etmişdir. Bakıda və onun yaxınlığında tikilmiş bir sıra sənaye müəssisələri, bu dövrdə yaradılmış infrastruktur və nəqliyyat sistemi Azərbaycanın bu günkü müstəqilliyi və iqtisadi yüksəlişi üçün əsaslı zəmin yaratmışdır.

1970-90-cı illərdə Bakıda və Azərbaycanın digər şəhərlərində Vətənimizin dövlət, mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin xatirəsini əbədləşdirmək məqsədilə bir sıra gözəl heykəltəraşlıq abidələri ucaldılmışdır. Onların əksəriyyəti Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü ilə yaradılmışdır. İ.Nəsimi, C.Cabbarlı, S.Vurğun, M.Hüseynzadə və başqalarının şərəfinə ucaldılmış heykəllər buna gözəl nümunələrdir. Monumental incəsənət ilə yanaşı H.Əliyev cənabları incəsənətin inkişafını istiqamətləndirən direktiv sənədlərdə, çıxışlarında, bədii ictimaiyyətin nümayəndələri ilə görüşlərində təsviri sənətə və klassik bədii irsimizə, miniatür sənətinə də həmişə böyük diqqət yetirmişdir. Onun təsviri sənət haqqında

söylədiyi fikirlər, ayrı-ayrı sənət ustalarının ünvanına göndərdiyi məktublar müasir estetik fikrimizin mühüm sənədləri və XX əsr Azərbaycan incəsənəti tarixinin öyrənilməsi üçün dəyərli mənbələr kimi əhəmiyyətə malikdir.

Heydər Əliyev cənablarının məruzə və çıxışlarında Azərbaycan incəsənətinin, onun inkişafının ən mürəkkəb problemləri öz əksini tapmışdır. O, xüsusən XX əsr Azərbaycan incəsənətinin təşəkkülü, yaradıcılıq potensialı, yeni növ və janrlarının formalaşması problemlərini peşəkar sənətsünas səviyyəsində təhlil edir. H.Əliyevin tərcümeyi-halından və çıxışlarından yaxşı məlumdur ki, hələ məktəbdə oxuyarkən o, rəssamlığa böyük həvəs göstərmiş, orta məktəbi bitirdikdən sonra isə yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi memarlıq ixtisası üzə ali məktəbdə oxumuşdur. Lakin memarlıq təhsilini bitirmək ona qismət olmadı. Əvəzinə isə H.Əliyev bütün Azərbaycan dövlətinin memarı taleyini yaşamışdır. Ona görə də H.Əliyevin incəsənət mövzusunda və Azərbaycan incəsənətinin inkişaf problemlərinə daimi marağı təbiidir. Onun ana-dangəlmə istedadı illər keçdikcə professional sənətsünaslıq təhlil üslubuna malik olmasını təmin etmişdir.

Qeyd etdiyimiz xüsusiyyət yalnız memarlıq və təsviri sənət sahəsində deyil, musiqi, teatr və kino sahələrində də özünü aşkar təzahür etdirir.

Yaxşı məlumdur ki, H.Əliyev öz çıxışlarında Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin inkişaf etdirilməsinə böyük əhəmiyyət vermişdir. Musiqinin başqa janrları arasında simfonik əsərlərin xüsusi əhəmiyyətini Heydər Əliyev yüksək qiymətləndirmişdir: «Azərbaycan simfonizminin ən yaxşı nümunələri müasir dünya musiqi sənəti səviyyəsinə yüksəlmiş, Azərbaycanda özünəməxsus bitkin simfonik məktəb yaranmışdır» [1].

Azərbaycan incəsənətinin yüksək nailiyyətlərini təbliğ etmək və inkişaf etdirmək sahəsində Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə keçirilmiş görkəmli rəssam, bəstəkar, teatr və kino xadimlərinin yubiley tədbirlərin və gecələrinin əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Hər hansı bir sahəyə aid bu cür tədbirlərin keçirilməsi həmişə həmin sənət növünün inkişafında yeni bir mərhələ olaraq onun tədqiqi üçün yeni imkanlar açmışdır.

1970-1990-cı illərdə Azərbaycan bədii mədəniyyətinin bütün sahələrinin inkişafı, bu prosesdə Heydər Əliyevin bilavasitə iştirakı Azərbaycan sənətsünaslıq elminin inkişafı üçün də əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz bu dövrdə şəhərsalma, memarlıq, təsviri və dekorativ-tətbiqi sənətlər, musiqi, teatr və kino sənətlərini əhatə edən qiymətli sənətsünaslıq əsərləri nəşr edilmişdir. 1973-cü ildə sənətsünaslığımızın tarixində ilk dəfə olaraq «Azərbaycan incəsənəti ta-

rixii» adlı üç cildlik fundamental əsər üzərində iş başlamış, 1980-ci illərin ortalarında Azərbaycan incəsənətinin bütün inkişaf mərhələlərini əhatə edən tarixi yaradılmışdır.

1990-cı illərin mühüm siyasi və ictimai hadisələri, Azərbaycan Respublikasında müstəqillik və dövlət suverenliyinin əldə edilməsi cəmiyyət qarşısında keyfiyyətə yeni olan məqsəd və vəzifələr qoymuşdur. Azərbaycanda milli ideologiyanın və cəmiyyətin yeni inkişaf modellərinin qurulması və digər bu kimi sosial problemlər humanitar elmlərin öncül tədqiqat istiqamətlərinə çevrilmişdir. Qarşıda duran problemlərin uğurla həll edilməsi üçün elmi və elmi-təşkilatı tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədilə Azərbaycan elminin inkişafında aparılacaq islahatlar barədə 1997-ci ilin 31 yanvarında Azərbaycan Prezidentinin Elmlər Akademiyasının rəhbərliyi və aparıcı alimləri ilə görüşündə ətraflı və dərin məzmunlu söhbət aparılmışdır. Görüşdə Heydər Əliyev cənabları xüsusilə vurğulamışdır ki, humanitar elmlər sahəsində ən mühüm problem – yeni tarixi həqiqətləri nəzərə alaraq XIX-XX əsərlərin Azərbaycan tarixini yaratmaqdır. «Tarix» anlayışını geniş mənada işlədən H.Əliyev öz nitqində elmi vəzifələri daha da dəqiqləşdirərək demişdir ki, bizə «elm, mədəniyyət, ədəbiyyat tarixi də lazımdır» [2].

Ulu öndərin bədii təhsilin inkişafında rolu xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Hələ 1972-1980-ci illərdə onun təşəbbüsü ilə 5 ali məktəb yaradılmışdır. Onlardan biri o zaman İnşaat Mühəndisləri adlanan indiki Memarlıq və İnşaat Universitetidir. Nəzərə almaq lazımdır ki, sovet dövründə hər bir ali məktəbin yaradılması, onun maddi-texniki bazasının təşkili və professor-müəllim heyətinin formalaşması mərkəzi idarə orqanların, yəni Moskvanın razılığı ilə həyata keçə bilirdi. Belə şəraitdə Azərbaycan ali təhsil sisteminin inkişafı üzrə miqyaslı planlar yalnız Heydər Əliyevin siyasi iradəsi, yüksək nüfuzu və təşkilatçılıq qabiliyyəti sayəsində gerçəkləşdi.

1970-1980-cı illərin əvvəli ən layiqli Azərbaycan gənclərinin Moskva, Peterburq, Kiyev və başqa şəhərlərin nüfuzlu ali məktəblərə göndərilməsi gələcək Azərbaycan intellektual potensialın yaradılması işinin ayrılmaz hissəsidir. Ulu öndər bu prosesi şəxsi nəzarət altında saxlayır, hər il Azərbaycanı təmsil edəcək abituriyentlərlə ənənəvi görüşlər keçirirdi. Son günlər ümummilli liderin 90 illik yubileyi ilə bağlı AzTV kanalında nümayiş etdirilən verilişlərin birində bununla bağlı çox maraqlı epizod göstərilmişdir. 1987-ci ildə M.Qorbaçovun göstərişi ilə siyasi burodan kənarlaşdırılmış Heydər Əliyev Moskvadakı xidməti mənzili qısa müddətdə təhlil verilməli idi.

Evində olan şəxsi əşyalardan o, ilk növbədə həmin abituriyentlərin siyahısı ilə dəftəri götürmüşdür. Necə deyərlər, kommentariyalara ehtiyac yoxdur.

Ulu öndərin fəaliyyətinin bu istiqaməti müstəqillik illərində də ardıcıl olaraq davam etdirirdi. Yenə də rəqəmlərə müraciət edək. Onun Fərmanı ilə 2000-ci ildə Azərbaycanda 6 yeni ali məktəb təşkil olunmuşdur. Onlardan 3 – bədii ali məktəblərdir: Rəssamlıq Akademiyası, Bakı Musiqi Akademiyası və Milli Konservatoriya.

İncəsənət və mədəniyyət sahəsində Heydər Əliyev dərsi, onun bizə qalan vəsiyyəti nədən ibarətdir? Bu vəsiyyət yalnız qədim bədii ənənələrinin qorunması və müasir mədəniyyətin inkişaf etdirilməsindən ibarət deyil. Onun əhəmiyyəti, mənası daha da geniş, daha da dərinidir. Bu günki global dünyada milli mədəniyyətlər əhalinin sayına, ölkələrin ərazilərinə, hətta dövlətlərin hərbi gücünə görə təmsil olunmur. Millətlər beynəlxalq məkanda istehsal etdikləri informasiya məhsulların həcminə görə təmsil olunurlar. İncəsənət və mədəniyyət ən güclü informasiya mənbəyidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Высокое искусство музыки. Газета «Бакинский рабочий». 1982, 12 июня.
2. Heydər Əliyevin Azərbaycan EA rəhbərliyi və aparıcı alimləri ilə görüşündə nitqi. «Azərbaycan» qəzeti, 1997, 5 fevral.

Açar sözlər: H.Əliyev, Azərbaycan incəsənəti, mədəni siyasət, memarlıq, bədii təhsil.

Эртегин Саламзаде (Азербайджан)

Гейдар Алиев и искусство Азербайджана

В статье освещается культурная политика общенационального лидера Гейдара Алиева в период 1970-1990-х годов. Анализируются его инициативы в сфере развития архитектуры, изобразительного, декоративно-прикладного и народного искусства, музыки и театра Азербайджана. Особо отмечается роль Г.Алиева в деле пропаганды культурного наследия Азербайджана за рубежом.

Ключевые слова: Г.Алиев, Азербайджанское искусство, культурная политика, архитектура, художественное образование.

Artegin Salamzade (Azerbaijan)**Heydar Aliyev and Azerbaijan art**

In the article is depicted the cultural policy of national leader Heydar Aliyev in the period of 1970-1990-s. His events in the sphere of developing of Azerbaijan architecture, fine arts, handicrafts, music and theatre are analyzed. The role of H. Aliyev in the propaganda of Azerbaijan cultural heritage abroad is especially noted.

Keywords: H. Aliyev, Azerbaijan art, cultural policy, architecture, art education.